

ПОВІСТЬ ОЛЕКСАНДРА МИХЕДА «КОТИК, ПІВНИК, ШАФКА» ЯК ФОЛЬКЛОРНИЙ МЕТАТЕКСТ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (55)

УДК: 821.161.2–31.09 Михед: 39

DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.\(55\).108-114](https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.1.(55).108-114)

Мельник Н. Повість Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка» як фольклорний метатекст; кількість бібліографічних джерел – 12; мова українська.

Анотація. У статті досліджуються проблеми фольклоризму повісті Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка», присвяченій трагічним подіям початку повномасштабної російсько-української війни.

Фольклорний текст у творі виконує не лише сюжетотворчі функції, визначає хід оповіді, але й створює атмосферу довіри до сказаного, посилює емоційний вплив на читача-носія національної культури, викликає глибинні асоціації. Ідейний зміст оприявлено через зв'язок образної системи з фольклорними архетипами, проілюстровано кризь призму національних ідеалів, традиційних моральних норм, закарбованих у народній творчості.

Події у творі осмислено з позицій традиційної народної моралі, збереженої у фольклорній пам'яті. Саме зв'язок із світоглядною матрицею минулих поколінь українців дає сили персонажам твору вижити в неймовірно тяжких умовах війни, не схибити у виборі, зберегти людяність.

У текст повісті гармонійно вплетено зразки народних лічилок, спогадів, оповідей про Велику війну, голосінь. Усі події відображено кризь призму національного світогляду, історичної пам'яті. Сучасне осмислюється як логічне продовження минулого досвіду поколінь українців.

Казкові персонажі твору (Котик, Півник, Шафка) діють за законами чарівного світу й допомагають добрим людям у біді, рятують від зла. Традиційні образи, відомі з народних чарівних казок та казок про тварин, у повісті набувають нових рис, відповідно до логіки оповіді. Художні трансформації образів фольклорних героїв у літературному тексті свідчать про факт творення авторського міфу, який допомагає читачеві піднятися над абсурдністю сучасної війни, вистояти під тягарем випробувань, зберегти ментальне здоров'я.

Використання елементів народної казки (традиційна композиція, алегоричність, філософічність тексту, персоніфікація предметів побуту, тварин, надання їм чарівних властивостей, стиль оповіді, дидактизм, оптимістичне завершення твору) не лише «пом'якшують» сприйняття трагічних подій, асоціативно пов'язують читача зі світом дитинства, але й сприяють утвердженню ідеї перемоги добра над злом, віри в дива, попри все.

Ключові слова: Олександр Михед, фольклор, казка, текст, повість, війна.

Формулювання проблеми. Повномасштабна війна спричинила фундаментальну трансформацію українського літературного дискурсу, зумовивши його перехід від естетикоцентризму до прагматики документалізму та національного самоствердження.

Сьогодні це не лише потужний інструмент осмислення національної катастрофи, але й важливий наратив про **силу духу** українців, їхню здатність об'їднуватися й чинити опір; виживати в екстремальних умовах, зберігаючи при цьому свою національну й моральну ідентичність.

Нині спостерігаємо процеси активної інтеграції воєнної тематики в літературний простір; трансформації мілітарної прози, поезії, драматургії в невід'ємну складову української словесності, а теми війни в головну тему сучасної літератури.

Новітня українська література про війну презентує широкий ідейно-тематичний та жанрово-стильовий художній пласт. Автори звертаються до проблем осмислення колективного травматичного досвіду сучасної війни; збереження національної, мовної та релігійної ідентичності; долі людини, яка перебуває в епіцентрі війни; утвердження сили любові, віри, життя на тлі трагізму буття. Жанрово-стильові параметри воєнної літератури свідчать про факт стирання кордонів між реальним життям і художнім текстом (фактичне підґрунтя і результат його художнього переосмислення гармонійно поєднані в творі); героєм художнього твору (часто його

автором) і сучасним читачем – свідком описуваних подій. Ці тексти надзвичайно чесні, тому й рівень довіри до них – особливо високий.

Повість Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка» – саме такий текст. Це твір про стійкість, незламність і згуртованість українців у час війни, про вміння, незважаючи на трагічні випробування, вірити у майбутнє. Попри значну кількість студій, присвячених аналізу названої повісті, деякі аспекти потребують спеціального дослідження. Так, доцільно, на нашу думку, звернутися до аналізу художніх функцій фольклорних елементів в літературному тексті (повісті Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка»), виявити фольклорно-літературні зв'язки у творі.

Аналіз досліджень. Праць, спрямованих на дослідження повісті Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка», небагато. Це нечисельні наукові студії та переважно огляди, спрямовані на популяризацію книги в суспільстві.

Варто відзначити дослідження М. Лаврусенко, О. Романюк, О. Романенко, І. Романової, що містять результати аналітичних спостережень авторів. У статті М. Лаврусенко, О. Романюк «Ідея збереження «Сімейного Всесвіту» в казці Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка» (постколоніальна інтерпретація)» окреслено художні функції заголовку, системи образів твору, що не лише розкривають ідею незламності українського народу, але

й спрямовані на подолання колоніальної психології, утвердження сили української нації [Лаврусенко, Романюк 2024]. У статті О. Романенко «Хаос та криза ідентичності: типологічні доміанти оповіді про травму в сучасній українській літературі» повість-казку потрактовано як результат художнього осмислення війни крізь призму колективного й індивідуального досвідів (травматичний досвід, пов'язаний з історіями шафки, півника та кішки з Бородянки й особистий досвід письменника Олександра Михеда). Твір потрактовано як один із зразків повчально-філософської оповіді про долаття кризи ідентичності, що має притчевий характер, символічні образи, авторське індивідуальне тлумачення [Романенко 2023, с. 107–111].

У студії І. Романової «Мотив війни в повісті Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка» та п'єси Володимира Рафаєнка «Мобільні хвили буття, або Verbum Caro Fastum Est» акцентовано на вмінні авторів відобразити межовий стан буття людини під час війни, майстерності зображення дитячого сприйняття трагічних подій, реального та метафізичного зв'язку між персонажами, що стає передумовою їх трансформацій [Романова 2022, с. 132–135]. Б. Романцова в студії «23 найважливіші книжки року в українській літературі» вказує на глибоку символічність твору Олександра Михеда, де майстерно поєднано ніжність із трагізмом війни. Дослідниця зазначає, що впізнавані традиційні образи стають активними учасниками опору, втілюючи стійкість українців та презентуючи головну ідею повісті – єдність усього живого, необхідність згуртованості й взаємопідтримки в часи тяжких випробувань [Романцова 2022].

В аналітичній презентації повісті, оприлюдненій О. Павловою («Котик, Півник, Шафка»: книжка про нову реальність»), авторка характеризує цей твір як один із перших знакових текстів про сучасні українські реалії, наголошуючи на тому, що книга, написана «по гарячих слідах», правдиво відтворює досвід повномасштабної війни, який докорінно змінив життя кожного українця, трансформації, яких зазнало суспільство через війну [Павлова 2023].

У студії Н. Сеньовської, М. Нестайко «Досвід сучасної війни в усній народній творчості: те, у що ми віримо» досліджено результати трансформації подій російсько-української війни в сучасному фольклорі як інструменту збереження національної ідентичності, психологічної стійкості, героїзації захисників, знецінення ворога, утвердження віри в неминучу перемогу над окупантами, трактування цієї війни як боротьби Зла з Добром [Сеньовська, Нестайко 2023].

Отже, вважаємо доцільним аналіз фольклорного підґрунтя повісті Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка» як шляху до осмислення провідних ідей твору; визначення художніх варіантів трансформації традиційного тексту в семантику літературного; результатів взаємодії колективного і авторського.

Мета статті, завдання. Метою статті є дослідження художніх функцій фольклорних елемен-

тів в повісті Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка».

Завдання дослідження полягають у визначенні інтертекстуальних зв'язків повісті Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка» з фольклором; окресленні художніх функцій національних архетипів, символів; особливостей їх інтерпретацій, відповідно до ідейного змісту твору. Доцільно також визначити риси жанрово-стильових трансформацій народної казки в сучасну повість-притчу про війну.

Методи та методика дослідження. У процесі дослідження використано такі методи: інтертекстуальний (виявлення фольклорного інтертексту, особливостей його взаємодії з літературним); компаративний (визначення спільних та відмінних рис у трактуванні фольклорних та літературних образів-символів); герменевтичний метод (інтерпретація та розуміння прихованих смислів фольклорних елементів у художньому цілому); фольклористичний аналіз (визначення особливостей використання традиційних фольклорних жанрових форм, мотивів, народнопоетичних засобів мови із метою висвітлення авторської ідеї); жанрово-стильовий аналіз (дослідження трансформації народної казки у форму сучасної літературної казки-хроніки

Виклад основного матеріалу. Повість Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка» (2023) – твір, у якому автор робить сміливу спробу піднятися над трагізмом буття сучасного українства й утвердити оптимістичне світосприйняття. Важливо, що письменник жодним чином не приховує справжню жахливу сутність війни, відверто змальовує реальні ситуації, пов'язані з існуванням людини в умовах окупації. На думку О. Павлової, «це один зі зразків перших текстів, сильних текстів, про нову українську реальність – про нашу повномасштабну війну, про те, що змінило всі наші життя» [Павлова 2023].

Проте, і стиль казкової оповіді, і казкові дива, що відбуваються у творі, спрямовані на певне «пом'якшення» художньої інформації, на утвердження ідеї перемоги Добра над Злом. Важливо також відзначити, що цю ідею автор розкриває крізь призму знайомих усім новинних сюжетів про Котика, Півника, Шафку з Бородянки, які свого часу відіграли значну терапевтичну роль у суспільстві. На думку О. Романенко, ««Озвучення» історії предметів, які стали відомі всьому світу і близькі усім українцям, а також особистих історій, які хоч і відрізняються одна від одної, однак вплетені в цілісний сюжет щоденних записів про російсько-українську війну, виявляють цікаву тенденцію розвитку оповіді про травму» [Романенко 2023, с.110].

Про чинники, які визначили написання повісті, автор говорить: «Я хотів написати книжку, від якої було би боляче і добре, яка б не давала забувати злочини росіян, але давала надію, що все буде добре. Бо немає іншої реальності й майбутнього, ніж перемога України» [Шинкаренко 2023].

Поява цього твору, на нашу думку, позначила цілий напрямок розвитку літератури, яка, попри усвідомлення авторами трагізму сучасного буття

українців, має життєствердний потенціал, презентує оптимістичне світобачення, непереборну віру в перемогу добра над злом. Великою мірою це зумовлено тісним зв'язком літературного тексту з фольклорною основою, традиційною колективною свідомістю.

Початок повісті «Котик, Півник, Шафка» відсилає читача до традиційної композиції народної казки, створює особливий настрій, притаманний оповідачеві й слухачеві під час читання / слухання твору: «У зеленому-зеленому селищі, у високому-високому будинку на сьомому поверсі жили-були бабуся Ліза, дядько Андрій і онука Соня, а ще Котик, Півник і Шафка» [Михед 2023, с. 5]. Присутність Котика і Півника в тексті є алюзією на відому народну казку й пов'язує атмосферу розповіді з фольклорною стихією, викликаючи в читача довіру й упевненість у тому, що врешті все буде добре. Для носія національної традиції образи Котика і Півника природно пов'язані з темою дружби, взаємодопомоги.

Як і належить, у казці Котик, Півник, Шафка наділені людськими якостями: вони говорять, відчувають біль, здатні до рішучих учинків на користь Добра.

Образ Шафки створено з урахуванням традиційних народних уявлень про дім (як сакральний захисний простір) та предмети, речі його інтер'єру, що ніколи не були в українців випадковими. За розумінням наших пращурів, все, що оточує людину в цьому світі, – живе й взаємопов'язане з нею. Тому все, що є в оселі, – це не лише предмети побуту, а й компоненти цілісного гармонійного світу, його відображення. Усі речі інтер'єру, за давніми уявленнями, одночасно виконували практичні, естетичні й оберегові функції. Важливо також хто саме, в якому емоційному стані ці речі виготовляє й використовує.

У творі молодий Петрусь, майструючи Шафку, сподівається, що облаштує дім назавжди: «На віки будемо, на віки» [Михед 2023, с. 7]. Чоловік має надію на довге й щасливе життя, родинну гармонію й вкладає своє символічне розуміння ідеального існування в Шафку, тому й робить її з любов'ю: «Петрусь складав Шафку, припасовував деталі, налагоджував дверцята, і вона відразу ж постала великою, статечною, гордовитою» [Михед 2023, с. 7].

Шафка (шафа), відповідно до народних уявлень – предмет селянського, а пізніше міського інтер'єру, який завжди був у великій пошані. І не лише тому, що через бідність, мало хто з простих людей міг собі дозволити мати таку річ. Шафка має традиційний прототип – мисник, котрий в українців часто виконував практичну (там зберігався святковий посуд, хліб, продукти, родинні реліквії), естетичну й захисну функції. Як правило, мисник розташовувався поруч із піччю і вважався символом сімейного добробуту та ладу. Часто мисник оздоблювався різьбленням, магічними орнаментами й слугував потужним хатнім оберегом.

Саме такою постає Шафка у творі: «Всередині Шафка більша, ніж здається ззовні. Вона бере-

же сімейний крам. Витончений порцеляновий посуд, який лиш зрідка діставали з особливих нагод ті в якому відсвічувалося красиве життя, що колись мало би настати» [Михед 2023, с. 7–8].

Шафка також зберігає пам'ять про найважливіші події в родині, необхідні й дорогі для жінки речі (ковдри новонароджених Андрія і Катрусі, фотоальбоми, свідоцтва про народження, про шлюб, смерть Петруся; вишиванку; одяг, який приготувала Ліза собі на похорон). Чорно-білі світлини бабуся тримає у шафі, сподіваючись, що «може, колись онука Соня зацікавиться їхнім життям і минулим своєї родини» [Михед 2023, с. 8]; там живуть «спогади про три покоління її родини» [Михед 2023, с. 57]. Іншими словами, у ній знаходиться інформація про певний цикл людського / родинного життя (від народження до смерті), що надає її значення особливого сакрального таємничого простору. У чарівній казці це простір між світами, людськими станами, часовими площинами, різними вимірами; у казці-притчі Олександра Михеда, це простір безпеки, порятунку від Зла. Саме світ усередині Шафки допомагає Соні врятуватися від окупантів: «Важкі кроки на сходах. Ліза бере онуку за руку, підводить до Шафки. Соня зі здивуванням дивиться на бабуся. Ліза намагає ручку, заховану в Шафці, і під Шафкою вмить відчиняються маленькі дверцята. Ті перші шпалери були поклеєні просто поверх них. І ніби у купі дубового листя прочиняється таємний хідник» [Михед 2023, с. 33–34].

Образ Шафки персоніфіковано. Вона спостерігає, думає, говорить, діє як людина й стає рятівним островом не лише для Соні, але й для Котика й Півника: «Шафка хоче волати, та має зберігати спокій, берегти друзів і бабусині скарби. Котик горнеться до Півника. Півника прошиває холодний вітер і видобуває з нього приглушений, тужливий свист. Так пронизливо виють самотні вітри зими в спустошених будинках. Шафка голосно й розпачливо видихає»; «Шафка тримає на своїх плечах друзі і їхній маленький світ» [Михед 2023, с. 54–55; 56].

Шафка не лише існує для збереження важливих для родини речей, вона є рівноправною частиною цієї родини, як Котик і Півник, про яких Ліза говорить: «Це не просто речі»; «Ліза просто не може інакше – має бути врятована вся її родина» [Михед О. 2023, с. 59]. Котик, Півник і Шафка уособлюють для Лізи спокійне, гармонійне життя, його історію і сучасне й осмислюються як найдорожче, що в ньому є. На пропозицію онуки поїхати від війни в інше місце, бабуся відповідає: «Куди я поїду? Тут усе моє життя. Все, що маю я» [Михед 2023, с. 28].

Образ Півника у повісті, що має відомого прототипа зі зруйнованого будинка Бородянки й давно став потужним символом української витривалості, виконує ряд важливих художніх функцій.

У фольклорній свідомості Півень символізує світло, вогонь, войничість, пильність, домовитість. За народними уявленнями, він є оберегом до-

мівки від пожежі й передвісником біди [Потапенко, Дмитренко, Потапенко 1997, с. 92].

На відміну від півника з народної казки «Котик і Півник», у якій птах постає довірливим, небережним та неслухняним персонажем, Півник із повісті – уособлення неперехідності традиційних родинних цінностей, він цілком усвідомлює власне призначення. Куманець Півник – «гордовитий, керамічний, вкритий розписами в глазурі»; «мав би напувати спраглих, але був занадто гарним, щоб братися за побут»; «чатувати спокій родини, попереджати небезпеки та дзвінким голосом пробудити своїх, коли гряне найтужливіша, безпросвітна ніч. Коли зупиняться годинники, згаснуть зорі та палатиме небо» [Михед 2023, с.12,13].

Півник разом із Шафкою є втіленням стійкості і взаємопідтримки, ідеї непорушності родинних основ, незламності українського духу.

У образі Котика (кішки) поєднано реалістичні та казкові риси. Історія появи в родині Котика цілком природна, як і особливості її характеру. Соня приносить кішку з вулиці додому і та стає швидко членом родини: «Вона дозволяла Соні себе любити, тримала нейтралітет із Андрієм і розуміла, що краще ластитись до Лізи – все одно більшість тепла і комфорту забезпечувала бабуся» [Михед 2023, с. 19].

Відомо, що архетип *Kit* (кішка) в народній творчості – неоднозначний. У зразках дитячого фольклору (колискових, забавлянок, казках), творах родинної обрядовості постає образ, який асоціюється з домашнім затишком, радістю, атмосферою тепла, що їх відчуває дитина в оточенні люблячих дорослих. У той же час Кіт (кішка) постає у міфологічних легендах, переказах як істота, що є посередником між двома світами (реальним і потойбічним); відчуває Темряву й навіть має з нею певний зв'язок (сюжети, пов'язані з перетворенням відьми на кішку; кіт, який поруч із чарівницею тощо). Тому кіт (кішка) бачить і чує те, що не здатна почути й побачити людина.

Фольклорна свідомість береже переконання в тому, що «цю тварину переважно вважали за небезпечну істоту» [Войтович 2002, с. 527]. У Словнику символів, у якому подано інформацію про найважливіші філософські, художні, міфологічно-релігійні, побутові символи українців, Кіт (кішка) постає як «символ доброго духа житла; незалежності; зла, диявола, відьми; темряви і смерті; охоронця малої дитини; шкідливого ласуна» [Потапенко, Дмитренко, Потапенко 1997, с. 67].

У повісті Котик, як і годиться, має особливу інтуїцію, відчуває наближення біди: «Котик муркотіла про біль і втрачене відчуття безпеки, і серце їй стискалося від туги» [Михед 2023, с. 21], вмів аналізувати сучасні події, дивується, разом із друзями, «як війна проявляє людей, як спонукає спокитувати провини мирного життя» [Михед 2023, с. 48–49].

У творі образ Котика – підкреслено позитивний. Він, поряд із Півником, Шафкою, – справжній відданий друг, який готовий підтримувати й у разі

потреби захищати рідних людей, має почуття патріотизму: «навіть Котик відчуває, наскільки недоречні її спроби заспокоїливо муркотіти, бо ж всі вони хочуть одного – щоби російські окупанти згинули з їхньої землі» [Михед 2023, с. 42]. Родина відповідає йому взаємністю: біжучи до підвалу, Соня й бабуся одразу хапають на руки Котика, навіть не взявши документи, «бо ж немає нічого значнішого за порятунок Котика» [Михед 2023, с. 42].

На рисах Котика як захисника від темних сил у повісті акцентовано: «Котик сидить на краєчку Шафки, мов горгулья-захисниця давнього храму. Вона прислухається» [Михед 2023, с. 42].

Разом Шафка, Півник і Котик створюють цілісну модель стійкості, витривалості й майбутнього відродження, яка базується на ідеї взаємозв'язку всього живого, взаємодопомоги і єдності. Показовим є епізод, коли в будинок влучає російський снаряд. Наче в техніці уповільненої кінозйомки, що додає картині підкресленого драматизму, змальовано спробу порятунку родини Лізи: «Ліза й Соня застрибують у підвал. Наступної миті снаряди влучають у будинок. Час зупиняється. Котик застигає у стрибку на Шафку. Півник тягнеться до Котика. Шафка простягає дверцята до Котика. Набеса розриваються вгніл. Земля стає небом. Вибухи зчесують частину будинку, ніби кількома шкребками величезного надщербленого ножа. Котик хапається за Шафку. Півник допомагає їй підтягнутися» [Михед 2023, с. 42].

Відповідно до законів казки, Котик, Півник, Шафка стають «магічними помічниками, вдячними за доброту, турботу й любов. Попри трагізм подій, вони не лише стають активними спостерігачами, але й учасниками процесів переродження, зцілення, перетворюючи пам'ять про втрати на фундамент для нового життя. Перед нами особливий текст, у якому предмети побуту, домашня тваринка набувають сакрального значення, висвітлюють ідейний зміст твору.

Б. Романцова акцентує увагу на важливості образів-символів твору: «Олександр Михед написав поетичну, ніжну і водночас болісну історію. Знайомі всім нам герої, реальні символи цієї війни, стикаються віч-на-віч із ворогами й принагідно дають їм відсіч: вчасно б'ють дверцятами, дбайливо ховають своїх улюблених людей, повстають буквально з попелу. Усе живе об'єднується заради спільної мети – вціліти в хаосі війни. Котик, Півник, Шафка, бабуся, онука тримаються, насамперед одне за одного. Як усі ми сьогодні» [Романцова 2023].

Важливу роль у текстовій площині відіграє народна дитяча лічилка. В основі традиційної (заумної) лічилки – каламбур, відсутність логіки, часто незрозумілі словесні формули. Функціонально твори такого типу призначені для розподілу ролей у дитячій грі, зокрема, вибору ведучого. У текст лічилки, котра за своєю природою має абстрактний зміст, уплетено реальність: під кожним рядком традиційного змісту – опис жахів, що їх проживає нині проста людина: «Маленька і доросла Ліза – обидві

в горнилі безжальних воєн промовляють лічилочку. Ту, якої мама навчила Лізу. Ту, якої Ліза вчила онуку. Ліза шепоче лічилку, і за кожним скзаним вголос рядком – несказаний.

Гулі, гулі –

(пролетіли кулі, вирвали чиєсь життя)

такі очі,

(голодної ночі нипають у пошуках жертв)

як моргулі.

(тіла своїх вони не забирають, морги наші повні їхнім падлом)

чинки, чинки –

(і війна кожного спитає за його вчинки, де він був і що робив)

такі очі,

(бездонні очі поруч, де синочок мій Андрій, де блукає його душа ці дні)

як мисчинки.

(ми всі лише піщинки цієї перемоги)

Чата, чата –

(Петрусю, де донька наша Катря, де ти, Боже милий, наш чатовий)

такі очі,

(рідні, ми вищі за наш страх)

як горща.

(скільки, Боже, витримати можу я, чи горя пригорщу, чи оберемок)» [Михед 2023, с. 45–46].

Не сказані вголос рядки – це сублімація свідомих і підсвідомих страхів, спроба трансформувати руйнівну силу тривоги, емоційного болю, вистояти в екстремальних умовах війни. У цьому сенсі лічилка набирає функцій захисного замовляння (молитви), що має зберегти зовнішню й внутрішню цілісність жінки, яка перебуває у стані кризи. Асоціативно зупиняючись на найважливіших життєвих аспектах («рідні, ми вищі за наш страх»; «синочок мій Андрій»; «донька наша Катря»; «ми всі лише піщинки цієї перемоги»), Ліза робить спробу стабілізувати власний психологічний стан. Відповідно до законів образного паралелізму, притаманного фольклорній традиції, у тексті поєднано два паралельні змістові ряди. Несказане дозволяє висловити Лізі своє розуміння абсурдності буття сучасної людини, що корелює з позбавленими змісту елементами лічилки. Так контекст трансформується у природну складову тексту про війну.

У творі наявний трагічний струмінь, що логічно з огляду на його проблемно-тематичні параметри. Змальовуючи психологічний стан Лізи, яка знаходиться під уламками будинку, автор застосовує стилістику народних голосінь: «Скільки ще невинно вбитих прийме рідна земля? / Скільки полів стануть кладовищами? / Скільки ворожих тіл прийме чорнозем? / І скільки братських могил ми знайдемо? / Чи зможемо запам'ятати всі імена?» [Михед 2023, с. 56].

Важливо відзначити, що цей епізод стає знаком перемоги життя над смертю, переродження: попри все, жінка буде жити заради пам'яті про загиблих на цій війні: «із-під завалів постає Лізіна

рука. Ніби сама вона йшла на поклик голосу свого, що лунав у Шафці. І ця війна голодна до її життя, та Ліза вкотре постає з мертвих» [Михед, с. 56]. Ліза долає певну межу й переходить у інші виміри сприйняття трагічної реальності, розуміючи її як шлях до майбутньої гармонії життя, коли «новий моток пряжі закурутиться на життєвому веретені» [Михед 2023, с. 62].

Висновки. Результати аналізу повісті Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка» крізь призму фольклорних традицій дозволяють нам зробити ряд узагальнень.

Використання елементів народної творчості у сучасному літературному творі про війну не лише структурує сюжет, а й демонструє особливий зв'язок його ідейного змісту із національною ідентичністю.

Фольклор є стрижнем, навколо якого будуються ключові коди національного сприйняття сучасної трагедії, він концентрує традиційні цінності, що допомагають вистояти в час війни.

Жанрові характеристики твору дозволяють трактувати його і як повість, і як казку для всієї родини. Формат народної казки трансформовано у модель сучасної казки-хроніки / притчі, що певною мірою, має «пом'якшити» сприйняття трагічних подій персонажами твору та читачем, утверджує віру в дива й перемогу Добра над злом. У повісті збережено основні параметри казкової прози (алегоричність, наявність персонажів-помічників, чудесних подій, дидактизм), що допомагає читачеві сприймати трагічні події війни менш травматично. Казкові персонажі (Шафка, Котик, Півник) набувають нових характеристик, що відповідають реаліям війни, стають новітніми символами, зберігаючи при цьому свою чарівну природу. При цьому традиційна народна мораль стає головним орієнтиром для виживання та збереження людяності.

Залучення в текстову тканину повісті народної лічилки не лише спрямовує читача в світ дитинства, в атмосферу захищеності, тепла й гармонії, але й допомагає віднайти внутрішній ресурс, спираючись на фундамент національної культури. Відчуття колективного болю, трагізму сучасного існування передано за допомогою традиційного голосіння, що спрямовує читача в загальний історичний контекст буття українського народу, в той же час стаючи поштовхом до зцілення.

Отже, повість Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка» демонструє майстерне поєднання фольклорних елементів та художнього аналізу подій війни.

Твір спирається на генетичну пам'ять українців. Використовуючи фольклорні елементи, автор трансформує їх у цілісну систему смислів, новітній національний міф, що допомагає піднятися над абсурдністю реальності війни. Фольклорний метатекст стає ключем для розуміння глибинних смислів, дозволяє тримати рівновагу, перебувати в традиційній світоглядній площині минулих поколінь і зберігати віру в перемогу Добра.

Література

1. Війна VS Література . URL : <https://bookforum.ua/p/1319> (дата звернення: 27.01.2026).
2. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2002. 664 с.
3. Лаврусенко М., Романюк О. Ідея збереження «Сімейного Всесвіту в казці Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка» (постколоніальна інтерпретація). *Сучасна педагогіка: теорія, методика і практика*. URL: https://znayshov.com/FR/34858/Ped_vis_k_1_2024-57-62.pdf (дата звернення: 02.02.2026).
4. Михед О. Котик, Півник, Шафка [Текст] : повість. Львів : Видавництво Старого Лева, 2022. 72 с.
5. Михед Олександр: «Котик, Півник, Шафка», символи української стійкості з Бородянки оживають. URL: <https://poglyad.tv/oleksandr-mihed-kotik-pivnik-shafka-simvoli-ukrayinskoji-stiikosti-z-borodyanki-ozhivayut-article> (дата звернення: 02.02.2026).
6. Павлова О. «Котик, Півник, Шафка»: книжка про нову реальність. URL : https://www.youtube.com/watch?v=wsLVcT_vN_Q (дата звернення: 02.02.2026).
7. Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін. Словник символів / За загальною редакцією О. І. Потапенка, М. К. Дмитренка. Київ: Редакція часопису «Народознавство», 1997. 156 с.
8. Романенко О. Хаос війни та криза ідентичності: типологічні доміанти оповіді про травму в сучасній українській літературі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика*. № 2 (34). 2023. С. 107–111. URL : <https://philology-journal.com/index.php/journal/issue/view/19/20> (дата звернення: 02.02.2026).
9. Романова І. В. Мотив війни в повісті Олександра Михеда «Котик, Півник, Шафка» та п'єси Володимира Рафаєнка «Мобільні хвилі буття, або Verbum Caro Factum Est». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2023. № 60. Том 2. С. 132–135 URL : http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v60/part_2/30.pdf (дата звернення: 02.02.2026).
10. Романцова Б. 23 найважливіші книжки року в українській літературі. URL : <https://liroom.com.ua/books/23-books-of-the-year-2022/> (дата звернення: 02.02.2026).
11. Сеньовська Н., Нестайко М. Досвід сучасної війни в усній народній творчості: те, у що ми віримо. Наративи війни у фольклорних, літературних та медійних текстах. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/29551/1/17_Senovska_Nestajko.pdf (дата звернення: 02.02.2026).
12. Шинкаренко В. Книжка «Котик, Півник, Шафка» Олександра Михеда: символи української стійкості з Бородянки оживають. *Українки*. URL : <https://ukrainky.com.ua/knyzhka-kotyik-pivnyk-shafkarysmennyka-oleksandra-myheda-symvoli-ukrayinskoji-stiikosti-z-borodyanky-ozhivayut/> (дата звернення: 02.02.2026).

References

1. Viina VS Literatura (2025) [War VS literature]. URL: <https://bookforum.ua/p/1319> (data zvernennia: 27.01.2026) [in Ukrainian].
2. Voitovych V. (2002) Ukrainska mifolohiia [Ukrainian mythology]. Kyiv: Lybid, 2002. 664 s. [in Ukrainian].
3. Lavrusenko M., Romaniuk O. (2024) Ideia zberezhenia «Simeinoho Vsesvitu v kaztsi Oleksandra Mykheda «Kotyk, Pivnyk, Shafka» (postkolonialna interpretatsiia) Suchasna pedahohika: teoriia, metodyka i praktyka [The idea of preserving the “Family Universe” in Alexander Mykhed’s fairy tale “The Cat, the Rooster, the Cupboard” (postcolonial interpretation)]. URL: https://znayshov.com/FR/34858/Ped_vis_k_1_2024-57-62.pdf (data zvernennia: 02.02.2026) [in Ukrainian].
4. Mykhed O. (2023) Kotyk, Pivnyk, Shafka [Tekst] : povist [The Cat, the Rooster, the Cabinet [Text]: a story. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva, 2022. 72 s. [in Ukrainian].
5. Mykhed Oleksandr (2023): «Kotyk, Pivnyk, Shafka», symvoly ukrainskoji stiikosti z Borodyanky ozhivaiut [«The Cat, the Rooster, the Cabinet», symbols of Ukrainian resilience from Borodyanka come to life] URL: <https://poglyad.tv/oleksandr-mihed-kotik-pivnik-shafka-simvoli-ukrayinskoji-stiikosti-z-borodyanki-ozhivayut-article> (data zvernennia: 02.02.2026) [in Ukrainian].
6. Pavlova O. (2023) «Kotyk, Pivnyk, Shafka»: knyzhka pro novu realnist [«The Cat, the Rooster, the Cabinet»: a book about a new reality]. URL: https://www.youtube.com/watch?v=wsLVcT_vN_Q (data zvernennia: 02.02.2026).
7. Potapenko O.I., Dmytrenko M.K., Potapenko H.I. ta in. (1997) Slovnyk symboliv / Za zahalnoi redaktsiieiu O.I. Potapenka, M.K. Dmytrenka [Symbol dictionary]. Kyiv: Redaktsiia chasopysu «Narodoznavstvo», 1997. 156 s. [in Ukrainian].
8. Romanenko O. (2023) Khaos viiny ta kryza identychnosti: typolohichni dominanty opovidi pro travmu v suchasni ukrainskii literature [The chaos of war and the identity crisis: typological themes in narratives of trauma in contemporary Ukrainian literature]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Folklorystyka*. № 2(34). 2023. S. 107–111. URL : <https://philology-journal.com/index.php/journal/issue/view/19/20> (data zvernennia: 02.02.2026) [in Ukrainian].
9. Romanova I.V. (2023) Motyv viiny v povisti Oleksandra Mykheda «Kotyk, Pivnyk, ShAFKA» TA P1ieSI Volodymyra Rafaienka «Mobilni khvyli buttia, abo VERBUM CARO FACTUM EST» [The motif of war in Oleksandr Mykhed’s story «The Cat, the Rooster, the Cabinet» and Volodymyr Rafaenko’s play «Mobile Waves

of Being, or Verbum Caro Factum Est»] Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia. 2023. № 60. Tom 2. S. 132–135. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v60/part_2/30.pdf (data zvernennia: 02.02.2026) [in Ukrainian].

10. Romantsova B. (2022) 23 naivazhlyvishi knyzhky roku v ukrainskii literature [The 23 most important books of the year in Ukrainian literature]. URL: <https://liroom.com.ua/books/23-books-of-the-year-2022/> (data zvernennia: 02.02.2026) [in Ukrainian].

11. Senovska N., Nestaiko M. (2023) Dosvid suchasnoi viiny v usnii narodnii tvorchosti: te, u shcho my virymo. Naratyvy viiny u folklornykh, literaturnykh ta mediinykh tekstakh [The Experience of Modern War in Oral Folklore: What We Believe. Narratives of War in Folklore, Literary, and Media Texts]. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/29551/1/17_Senovska_Nestajko.pdf (data zvernennia: 02.02.2026) [in Ukrainian].

12. Shynkarenko V. (2023) Knyzhka «Kotyk, Pivnyk, Shafka» Oleksandra Mykheda: symvoly ukrainskoi stiikosti z Borodianky ozhyvaiut. Ukrainky [The book «The Cat, the Rooster, the Cabinet» by Oleksandr Mykhed: symbols of Ukrainian resilience from Borodyanka come to life]. URL: <https://ukrainky.com.ua/knyzhka-kotyk-pivnyk-shafka-pysmennyka-oleksandra-myheda-symvoly-ukrayinskoyi-stiikosti-z-borodyanky-ozhyvayut/> (data zvernennia: 02.02.2026) [in Ukrainian].

OLEKSANDR MYKHED'S NOVELLA "KOTYK, PIVNYK, SHAFKA" AS A FOLKLORIC METATEXT

Abstract. The article examines the issues of folklorism in Oleksandr Mykhed's novella "Kotyk, Pivnyk, Shafka", which is devoted to the tragic events at the beginning of the full-scale Russian-Ukrainian war. In the work, the folkloric text performs not only plot-forming functions and determines the course of the narrative, but also creates an atmosphere of trust in what is being told, intensifies the emotional impact on the reader as a bearer of national culture, and evokes deep associative layers. The ideological content is revealed through connections with folkloric archetypes and is manifested through the prism of national ideals and traditional moral norms embedded in folk creativity.

The events of the novella are interpreted from the standpoint of traditional folk morality preserved in folkloric memory. It is precisely the connection with the worldview matrix of previous generations of Ukrainians that gives the characters the strength to survive in the extremely harsh conditions of war, to make the right moral choices, and to preserve their humanity.

The text of the novella harmoniously weaves in examples of folk children's rhymes and games, memories, narratives about the Great War, and lamentations. All events are depicted through the prism of the national worldview and historical memory. The present is understood as a logical continuation of the past experience of generations of Ukrainians.

The fairy-tale characters of the work (Kotyk, Pivnyk, Shafka) act according to the laws of the magical world and help good people in times of trouble. Traditional images known from folk magic tales and animal tales acquire new features in the novella, following the logic of the narrative. The artistic transformations of folkloric characters in the literary text testify to the creation of an authorial myth that helps the reader rise above the absurdity of modern war, endure the burden of trials, and preserve mental health.

The use of elements of the folk fairy tale (composition, allegorical and philosophical nature of the text, personification of household objects and animals, attribution of magical properties to them, narrative style, didacticism) not only "softens" the perception of tragic events and associatively connects the reader with the world of childhood, but also contributes to the affirmation of the idea of the triumph of good over evil and faith in miracles, despite everything.

Keywords: Oleksandr Mykhed, folklore, fairy tale, text, novella, war.

© Мельник Н., 2026 р.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.01.2026
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.02.2026
Дата публікації: 29.03.2026

Наталія Мельник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології Криворізького державного педагогічного університету, Кривий Ріг, Україна, melnik75_8@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-2837-4739>

Nataliya Melnyk – Candidate of Philology, Associate Professor, Department of Ukrainian Philology, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, Ukraine; melnik75_8@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0002-2837-4739>